

UDK:950575.1:34

Zafar ABDULLAYEV,
Namangan davlat pedagogika instituti dekani

PhD., dotsent M.Asqarova taqrizi asosida

REGULATORY LEGAL ACTS IN THE MANAGEMENT SYSTEM: CONFLICT AND SOLUTIONS

Annotation

This article covers information that, after the overthrow of the Russian Empire and the creation of the Turkestan provisional committee of management, mutually contradictory, normative legal acts were adopted, without taking into account the wishes of the local population, and, as a result, various headings and contradictions arose in the management system.

Key words: Turkestan provisional committee of management, regulatory legal acts, management, conflict situations, Soviet of people's commissars, people's Commissariat for national affairs, bolshevik.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ АКТЫ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ: КОНФЛИКТЫ И РЕШЕНИЯ

Аннотация

В данной статье освещается информация о том, что после свержения Российской Империи и создания на ее месте временного Туркестанского комитета управления были приняты взаимно противоречивые, взаимоисключающие, нормативно-правовые акты, игнорирующие волю местного населения, и, как следствие, в системе управления возникли различные злоупотребления и противоречия.

Ключевые слова: Временный комитет по управлению Туркестаном, нормативно-правовые акты, управление, конфликтные ситуации, Совет Народных Комиссаров, Народный Комиссариат по делам национальностей, Большевик.

BOSHQARUV TIZIMIDA NORMATIV-HUQUQIY HUJJATLAR: ZIDDIYAT VA YECHIMLAR

Annotatsiya

Ushbu maqolada, Rossiya imperiyasi ag'darilib, o'rniga Turkiston boshqaruv Muvaqqat qo'mitasi tashkil etilganligidan so'ng o'zaro ziddiyatli, bir-birini inkor etadigan, mahalliy aholi xohish-irodalarini inobatga olmagan holda normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinganligi va natijada, boshqaruv tizimida turli boshboshdoqliklar va qarama-qarshiliklar yuzaga kelganligi to'g'risida ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Turkiston boshqaruv Muvaqqat qo'mitasi, normativ-huquqiy hujjatlar, boshqaruv, ziddiyatli holatlar, xalq komissarlar soveti, milliy ishlar bo'yicha xalq komissarligi, bolshevik.

Kirish. Republikamiz Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlab o'tganlaridek, "Milliy ma'naviyatimizni rivojlantirish, uni xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz hayotiga singdirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning ahamiyati juda katta. Afsus, bu fanlar rivoji zamondan ortda qolmoqda. Xususan, biz uchun nihoyatda dolzarb bo'lgan tarix fani ham bundan mustasno emas. Tarixga oid ilmiy tadqiqot ishlari asosan bayonchilik, publitsistik usulda olib borilmoqda. Natijada, olis va yaqin o'tmishimizdagi ko'pgina voqealar mohiyati, ularni yuzaga keltirgan omillar va tarixiy qonuniyatlar ochilmasdan qolmoqda. Bir haqiqatni barchamiz chuqur anglab olishimiz zarur: milliy tarixni milliy ruh bilan yaratish kerak. Aks holda, uning tarbiyaviy ta'siri bo'lmaydi. Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o'rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur [1]. Zero, tarixni o'rganish orqali mamlakat boshqaruv tizimini o'rganish va normativ-huquqiy hujjatlar to'g'ri yuritish mexanizmlarini ishlab chiqishda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Markaz va Turkiston o'rtasidagi normativ-huquqiy hujjatlar ijrosidagi ziddiyatlar, boshqaruv tizimida mahalliy kadrlarga bo'lgan ishonchsizlik, boshqaruv tizimini milliy lashtirish kabi jarayonlar Сафаров Г., С. К. Ходжанов, Н. Туракулов tadqiqot ishlarida yoritilgan bo'lsa, И. К. Солыц, Н. Борисов, Р. Alekseyenkovlarning

asarlari o'zining tarixiy haqiqatga xolisona yondashuvi bilan ajralib turadi. O'rganilayotgan mavzuga oid masalalarning ayrim jihatlari sovet hokimiyati yillarida amalga oshirilgan bir qator ilmiy tadqiqot ishlarida o'z aksini topgan[2].

Tadqiqot metodologiyasi. Barchamizga tarixdan ma'lumki, Rossiya imperiyasi ag'darilib, joylarda ozodlik, tenglik g'oyalari ilgari surilib, o'lkada ham general-gubernatorlik o'rniga TBMQ tuzilgan bo'lsa-da, o'lkadagi ijtimoiy-siyosiy, harbiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy jarayonlarni barqarorlashtirish, o'zaro kelishmovchiliklarga barham berish, barqaror vaziyatni vujudga keltirish, boshqaruv va ijro tizimida normativ-huquqiy hujjatlar talablariga rioya qilish bir muncha qarama-qarshiliklarga, ziddiyatlarga duchor bo'lgan edi. Bunday holat turli tushunmovchiliklarni, ziddiyatli holatlarni, boshqaruv va ijro tizimini mavjud, ammo ma'naviy eskirgan normativ-huquqiy tizimga bo'ysunmasligiga, boz ustiga, shu jarayonda yangi hukumat tomonidan hali yangi tartibdagi normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilmagani, oxir-oqibatda boshboshdoqlik holatlarini keltirib chiqara boshladi.

Yana shuni borki, Muvaqqat hukumat tomonidan yangi tartib-qoidalar ishlab chiqilmagani, normativ-huquqiy hujjatlar o'zgartirilmagani bo'lsa, ikkinchi tomondan, "eski tuzumdagilarni sotsial-demokratik yoki sotsial-inqilob g'oyasiga ishonganlar bilan almashtirilganda ham", yangi hokimiyat barqarorligiga erishish, tezda bu borada normativ-

huquqiy hujjatlarni yangilash ma'lum bir vaqtni taqozo qilardi [4].

Hokimiyatni qo'lga kiritgan bolsheviklar ham turkistonliklar umidini oqlamadi. Chunki bolsheviklar Turkistonda boshqaruv tizimini tub aholi nazoratida bo'lishini xohlamas edi. Ammo ayni paytda 1917-yil 12-15-noyabrda Toshkentda o'lkadagi turli musulmon guruhlarining birlashgan majlisi o'tkazilib, unda bitta masala, u ham bo'lsa "Turkistonda hokimiyatni tashkil etish" ko'rib chiqildi. Majlis o'lka boshqaruvida koalitsion hukumat tuzish bo'yicha qat'iy qarorga kelib, quyidagi mazmunda qaror qabul qilgan: Turkiston musulmonlari o'z haq-huquqlari, o'z taqdirini o'zi belgilash yo'lida joylardagi haqiqiy ahvoldan yuqoridan tanish bo'lgan, tub aholi urf-odatlarini, turmush tarzini biladigan hokimiyat bilan hamkorlik qiladi. Turkiston musulmonlarini mahalliy hokimiyatda asosan musulmon aholisi vakillari bo'lishi va yana musulmon xalqiga yaqin bo'lgan holda musulmon bo'lmaganlar bilan ishtirok etishi kerak. Hokimiyatni faqat harbiylar, ishchi-dehqon tashkilotlarining tor doiradagi guruhi qo'lida bo'lib, ularni mahalliy aholi manfaatlaridan yot bo'lganlar tomonidan boshqarilishi, bu yerli musulmonlar hayotini demokratik prinsiplar asosida va to'g'ri yo'lida bo'lishiga kafolat bera olmaydi [4].

Turkiston hukumati qo'mitasini tuzish va undagi davlat boshqaruvi tuzilmasida tub aholi vakillarini ustuvorlik asosida bo'lishi bo'yicha rejalar tuzib turgan paytda, o'lkaning yevropaliklar jamoat-siyosiy tashkilotlari davlat qurilishi tamoyillarini bo'yicha o'z rejalarini ishlab chiqib, bunda tub aholi bo'lmagan, kam sonli aholi manfaatlarini boshqaruv tizimida asosiy rol o'ynashi zarurligiga oid g'oyalar ilgari surildi. Aytish mumkinki, Turkiston hukumati qo'mitasini shakllantirish va uning boshqaruv tizimida ziddiyatli holatlar yuzaga keldi [3].

Turkiston boshqaruv tizimida bolsheviklar tomonidan o'lka musulmonlari manfaatlarini inkor etish natijasida xalq komissarlar sovetini F.Kolesov raisligida sayladi. Mahalliy aholi orasidan boshqaruvning oliy hokimiyat organiga musulmon aholisi vakillari kiritilmadi. Amalda o'lka boshqaruv tizimi kam sonli millatlar vakillari qo'lga o'tib, bu keyinchalik qabul qilingan aksariyat normativ-huquqiy hujjatlarda: tub aholi bilan hisoblashmaslik, mahalliy xalqlar urf-odati, mentalitetini hisobga olmaslik, asosiy e'tiborni Markaz ko'rsatmasiga qaratishiga olib keldi. Turkiston boshqaruv tizimidagi boshboshdoqlik, aholi hisobidan boshqaruv organlariga turli yig'imlar o'tkazish TBMQ davridayoq boshlangan. Masalan, joylardagi boshqaruv tizimi uchun Farg'ona viloyat komissari tomonidan 1917-yil 10-iyun holatiga bir kunlik yig'im o'tkazilib, uning 25 foizini viloyat soveti hisobiga, 10 foizini o'lka sovetiga, xususan, umumiy hisobda yig'ilgan 6611 so'm 20 tiyinni sovetlarga o'tkazilgan. Sovet hokimiyati davrining boshlaridanoq bu o'ziga xos "boshqaruv tizimi sovetlarini qo'llab-quvvatlash an'anasi" davom etib, Farg'ona viloyat komissari tomonidan 1918-yil 1-iyunida Skobelev shahar ishchi-soldat deputatlari hisobiga bir kunlik yig'im o'tkazish zarurligi ta'kidlangan [6].

Boshqaruv tizimidagi boshboshdoqlik, ziddiyatli holatlar amalda 1917-yil Fevral inqilobi va Oktabr davlat to'ntarishidan keyin izdan chiqib, hokimiyatni qo'lga olgan bolsheviklarni o'zi qanday yo'l tutishni, bilmasdilar. Bolsheviklar hokimiyati uchun aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, "inqilobiy jarayonlarga tortilgan Turkiston" da vujudga kelgan boshboshdoqlikka, tartibsizlikka barham berish, "ocharchilik asosida hamda oddiy tartib-qoidalar yo'qligi sababidan" aholini "sotsialistik inqilobdan" voz kechishiga olib kelmasligi yo'lida sa'y-harakatlar qilish yangi hukumat oldidagi muhim vazifalardan biri edi [5].

Turkiston MIXK Ashurxo'jayev tomonidan 1918-yil 27-iyunida o'lka XKS yuborgan xatida eski tuzumni o'rniiga kelgan yangi hokimiyat: bolsheviklar boshqaruvi tizimi hamma tomondan, xususan, qurilajak sotsialistik jamiyat manfaatlarini yo'lida normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish borasida katta hajmdagi ishlarni amalga oshirish kerakligini ta'kidlagan. Mazkur xatda joylardagi boshqaruv tartibi, inqilobiy vazifalar qayd etilib, ayni paytda yangi boshqaruv tizimiga yondashuvlar turlicha bo'layotgani, bu huquqiy boshboshdoqliklarga olib kelayotgani qayd etilgan. Xususan, joylarda "inqilob natijasi" ruhiyatida "musulmon ishchi-dehqon sovetlari" tuzilib, ular ayrim joylarda ta'sirli-ustuvor asosdagi ahamiyat kasb etadigan sovetga aylangani, chunki ularni orqasida aksariyat tub aholi turgani ta'kidlanib, boshqa bir joylarda "musulmon ishchi-dehqon sovetlari" "tarqatib yuborilgan, keyin yana tashkil topgan, ixtiloflar vujudga kelgan" deyiladi. Bu o'sha sovet hokimiyati mutasaddilarining boshqaruvdagi "uquvsizligi", amalda bolsheviklarning tub aholi haq-huquqiga bepisandlik bilan yondashuvi edi. Bunday yondashuvlar natijasida "aholi nima qilishini, kimga murojaat qilishini, zarurat bo'lganda, qayerdan himoya yoki yordam kutishini bilmay qoldi" deb, bu sovet hokimiyatini joylarda mustahkamlashga xizmat qilmasligi ta'kidlangan [5].

Turkiston MIXK Ashurxo'jayev tomonidan o'lka XKS ga yuborilgan xatda hozirgi kunda hokimiyatni saqlab qolishdagi eng muhim vazifalardan biri aholini oziq-ovqat ta'minotiga e'tibor berish, tartib-qoidalarini mustahkamlash, aholining aksariyati musulmonlar bo'lganidan kelib chiqib va ayni paytda tub aholidan "inqilobdan" keyingi yangi hokimiyat maqsad va vazifalariga, yangi shart-sharoitlarga "tushuncha berish uchun" yagona bir vazifa, u ham bo'lsa "mahalliy hokimiyat uchun boshqaruvga oid nizom chiqarish kerak. Shunday hokimiyatni o'zi (mahalliy hokimiyatni nazarda tutgan - Z.A.) ham va aholi ham, qanday yo'l tutishini, qayerga murojaat qilishni va kimdan yordam yoki himoya kutishini bilishi kerak. Boshqacharoq aytganda, aholini boshqarishga oid qandaydir nizom tayyorlash va uni chop etish zarur... Mazkur [nizom], mayli yetarli darajada takomillashmagan bo'lsin, mayli tez orada unga qo'shimchalar va o'zgartirishlar kiritishga to'g'ri kelsin, ammo bu [nizom] hech bo'lmasa, aniq bir tartib va ma'lum bir qoida bersin" deyilgan [5].

Turkiston MIXK Ashurxo'jayev Turkiston mahalliy boshqaruv tizimi va aholi uchun tegishli nizomni ishlab chiqarish va chop etish, oxir-oqibatda o'lka XKS uchun ham katta ahamiyatga molik bo'lishi, xususan, hukumat sa'y-harakatlari faoliyatini tizimli, asosli yo'naltirishda, aholini ma'lum bir tartib-qoidadan voqif qilishda, "bolsheviklar hokimiyatini mustahkamlashda va uning obro'sini [oshirishda]... muhim ahamiyat kasb etadi", deydi. Xatda yuqoridagi vazifalar yuzasidan kelib chiqib, Turkiston XKS dan "zudlik bilan sovetda buni ko'rib chiqish va shunday nizom tayyorlash yuzasidan idoralararo komissiya tuzish" ni so'ragan [5].

Turkiston MIXK Ashurxo'jayevni o'lka boshqaruv tizimiga oid, joylardagi boshqaruv tizimi bilan bog'liq holatlardagi boshboshdoqlik, eski tartib-qoidalar bilan yangi tartib-qoidalar aralashib, tizimli faoliyat yuritilmayotgani to'g'risida bildirgan fikrlarida asos bor edi. Xususan, Turkistonda sovet hokimiyati o'rnatilganiga qaramasdan, boshqaruv tizimida 1917-yilga qadar mavjud tizim 1918-yilda ham saqlanib qolgan. Masalan, 1918-yil 16-maydagi ma'lumotlarga ko'ra, joylarda hamon eski tuzum boshqaruvidagi "katta oqsoqol (qo'rboshi) lavozimi saqlanib qolayotgani... ular musulmonlar orasida cheklanmagan hokimiyatidan foydalanib, xohlaganicha ommaviy hibsga olish

va aholini xo'rlash bilan shug'ullanmoqdalar deb, ichki ishlar komissarligiga xabar berilgan. Bunday holat, ya'ni katta oqsoqol (qo'rboshi) lar tomonidan noqonuniy sa'y-harakat, o'z yoniga ko'plab yigitlarni yig'ib olish Baliqchi, eski Marg'ilon, Skobelev va boshqa joylarda kuzatilayotgani qayd etilgan. Farg'ona viloyat millatlar ishi bo'yicha xalq komissarligi bo'limidan ichki ishlar xalq komissarligiga qilingan murojaatda, "millatlar, shuningdek musulmon millatlari, manfaatlarini himoyasi yo'lida, katta oqsoqol lavozimi ortiqcha, bu o'zini oqlamaydi... mavjud tuzumga qarama-qarshi... [ushbu lavozimni] bekor qilib, uning vazifalarini tegishli volost boshqaruvchilari (komissarlar) yoki shahar oqsoqollariga yuklatilsin", - deb so'ralgan [6].

Farg'ona vodiysida 1918-yilga kelib ham ayrim joylarda katta oqsoqol (qo'rboshi) lavozimi mavjudligi bu o'lkadagi boshqaruv tizimi hamon sovet hokimiyati talablari asosida "izga tushmaganidan" dalolat berardi. Mazkur masala 1918-yil may oyida ko'tarilgan bo'lsa, bu muammo darajasida, Turkiston ichki ishlar xalq komissarligi nazoratiga olinib, 1918-yil avgust oyida ham joylarda katta oqsoqol (qo'rboshi) lavozimini bekor qilish talab qilingan [6].

Turkiston boshqaruv tizimidagi ziddiyatli holatlar shundan dalolat beradiki, bolsheviklar o'zlari boshqarayotgan tizimni normativ-huquqiy hujjatlarini tez-tez almashtirib borishlariga to'g'ri kelgan. Aytish mumkinki, boshqaruv tizimi ham sovet hokimiyatining dastlabki yillarida o'ziga xos boshboshdoqliklarga ega bo'lgan. Joylardagi quyi pog'onadan yuqorigacha, ayrim joylar va yo'nalishlarda, mavjud tartib-qoidalar, normativ-huquqiy hujjatlarga rioya qilinmagan yoki shunga oid direktiv qaror, buyruq va farmoyishlar bo'lmagan. Masalan, 1919-yil 13-iyunida Farg'ona viloyat ijroiya qo'mitasi barcha uyezdlardagi ijroiya qo'mitalariga farmoyish xati yuborib, unda "... hozirgi sharoitda volost sovetlari tashkil qilishni iloji yo'qligi, viloyatning ko'plab volostlarida avvalgi tuzem ma'muriyati saqlanib qolgan, volost boshqaruvchisi bo'lgan shaxslar yakka o'zi, nazoratsiz boshqarayotgani, o'z-o'zidan uyezd ijroiya qo'mitalari tomonidan amalda nazorat qilishni iloji bo'lmayotganini" ta'kidlangan. Farmoyish xatida sovet hokimiyati uchun yakka tartibda volost boshqaruvchisining faoliyati maqsadga muvofiq emasligi ta'kidlanib, bu oxir-oqibatda "volost boshqaruvchilari o'z lavozimlarini suiste'mol qilishlariga olib kelishi mumkinligi" ga e'tibor qaratib, viloyat ijroiya qo'mitasi joylarda volost sovetlari tuzilgunga qadar "uch kishidan iborat maxsus kollegiya tuzish maqsadga muvofiq yoki shunday kollegiyani volost boshqaruvchilar qoshida tashkillashtirish mumkin... kollegiyaga uyezd sovetlari orqali musulmon partiya a'zolari tayinlanishi kerak", - deyilgan [6].

Yuqoridagi farmoyish xati bo'yicha Andijon uyezd deputatlar soveti tomonidan 1919-yil 26-iyundagi majlisda volostlarni yakka tartibda boshqarish maqsadga muvofiq emas. Bunday eski tartibni saqlab qolinishiga sabab: uyezd qaroqchilar ko'payib ketganligi deb, uch kishidan iborat kollegiya boshqaruvini qo'llab-quvvatlangan [6].

Yuqorida keltirilgan misollardan ko'rinib turibdiki, joylardagi boshqaruv tizimi 1917-1924-yillar oralig'ida tez-tez o'zgarib, unda mumkin qadar partiya a'zolarini jalb qilish maqsadga muvofiq deb topilgan. Boshqaruv tizimidagi boshboshdoqlik, normativ-huquqiy hujjatlarni tez-tez o'zgarishi, oxir-oqibatda ziddiyatli holatlarni ko'payib ketishiga olib kelgan. Masalan, 1918-yil 5-iyunida Sirdaryo viloyat sovetidan Farg'ona viloyat ishchi-soldat deputatlar sovetiga yozgan xatida, joylarda tub aholi tomonidan qarama-qarshi siyosiy harakat, partiyalar bitta lavozimga xalq sudyasi, ovul, volost komissarligiga o'z nomzodlarini ilgari surib, "bitta

ovul yoki volostda har bir partiya bittadan o'ringa 2-3 nafardan komissar saylab, ulardan qaysi birining saylanganini tasdig'ini kutmay, o'zlariga muhr buyurtma qilib, mustaqil faoliyat olib bormoqdalar" deb, bunday noqonuniy xatti-harakatlardan ogoh bo'lishga chaqirgan. Xatda Farg'ona viloyatida ham shunday noqonuniy harakatlar, xususan bitta lavozimga bir necha kishi da'vogarligini amalda ijro etib, o'zini saylangan deb hisoblab, muhr va tamg'alar orqali faoliyat olib borayotgan bo'lishi mumkinligi sababli tamg'a va muhrni berishni markazlashtirish zarurligiga e'tibor qaratadi [6].

Mavjud tarixiy manbalarga ko'ra, sovet hokimiyatining dastlabki yillarida, boshqaruvning ayrim joylarida buyruq va farmoyishlar, dekretlar qabul qilinganiga qaramasdan, ularni "ma'lumot uchun" qabul qilib, uning ijrosiga shoshilinmagan. Yana bir tomoni, Turkiston markaziy boshqaruv organlari tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar viloyat va uyezdlarga o'z vaqtida yetib bormagan yoki kechikib kelgani sababli uning ijrosi "orqaga surilgan". Masalan, Turkiston XKS ning 1918-yil martida qabul qilgan buyrug'ida, uyezdlarda hamon devonxona xodimlarini, uchastka komissarlarini, xalq sudyalari, volost boshqaruvchilarini kelishmagan holda, o'zboshimchalik bilan buyruq chiqarib yoki farmoyish bilan egallab turgan lavozimlaridan bo'shatmaslik talab qilinganiga qaramasdan, bunday beboshlik davom etavergan. Shunday tartib-qoida, buyruq va farmoyishlarga rioya qilmaslik holatlari davom etayotganidan kelib chiqib, Farg'ona viloyat ishchi-soldat deputatlar soveti tomonidan 1918-yil 10-iyunda barcha uyezdlardagi ishchi-askar deputatlar sovetiga farmoyish yuborilib, unda joylardagi devonxona xodimlari, uchastka komissarlari, xalq sudyalari, volost boshqaruvchilarini ish joyini almashtirish, tayinlash, lavozimidan ozod qilish faqat viloyat hokimiyati vakolatida ekanligi, quyi organdagilar mazkur masalalar bo'yicha o'z takliflarini berishlari kerakligi ta'kidlangan. Mazkur farmoyishda viloyat komissarligi tomonidan ishlab chiqilgan "Muvaqqat qoida" bo'yicha volost boshqaruvchilarini, oqsoqollarni va xalq sudyalari qishloq aholi yig'inida saylash belgilangan bo'lsa-da, amalda bu volost yig'ilishlaridagina amalga oshirilib kelingan. Shuni borki, shunday "volost yig'ilish" larida aholisi 10000 nafardan ortiq bo'lsa-da, atigi 500-600 kishi qatnashgan xolos [6].

Sovet hokimiyatining dastlabki yillaridagi boshqaruv tizimida normativ-huquqiy hujjatlarni chetlab o'tish, ularga rioya qilmaslik, ma'muriy-boshqaruvdan o'rin olgan mas'ullarning tashkilotchilik qobiliyati, sa'y-harakati emas, balki ularning ijtimoiy kelib chiqishi, partiyaviyligi, ularning o'tmishi, yangi "sotsialistik jamiyatga moyilligi" asosiy mezonlar qatorida bo'lganligi ko'zga tashlanadi. Masalan, Turkiston MIXK Ashurxo'jayev 1918-yil 16-oktabrda Chernyayev deputatlar sovetiga murojaat qilib, ma'lumotlarga ko'ra, "uezd ma'muriy lavozimlar burjuylar tomonidan egallangan... sobiq volost boshqaruvchilari nomi volost komissarlari bo'lib..." deb, barcha ilgari burjuylar o'rniga partiya, ishchi-xodimlariga almashtirish so'ralgan [5].

Aytish mumkinki, jazo muddati bir xil etib belgilangan bo'lsa-da, uning amaliy ijrosi bajarilishida partiya a'zolari ma'lum bir imtiyozga ega bo'lganlar. Masalan, mavjud arxiv manbalari shundan dalolat beradiki, joylardagi boshqaruv tizimi, xususan, uyezd-shahar ijroiya qo'mitasi va uyezd-shahar militsiyasi o'rtasida tizimli, belgilangan tartib-qoidalariga rioya qilgan holda ish olib borilmagan. Hatto bir xil jazoga loyiq deb topilganlar jazo muddatlarini o'tashlarida ham ularning partiya a'zoligi yoki a'zo emasligi rol o'ynagan. Masalan, 1919-yil noyabridagi ma'lumotlarga ko'ra, Xo'jand shahrida ichkilikbozligi tufayli ikki nafar fuqaro 10 kundanga hibsga olingan bo'lsa-da, ularning biri partiya a'zosi ekanligi tufayli 5

kundan keyin vaqtincha hibsdan ozod qilinib, ayrim hisobotlarni topshirib olishiga ruxsat berilgan [5].

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Turkiston boshqaruv tizimi va aholi hayotida normativ-huquqiy hujjatlarning tutgan o'rnini bo'yicha arxiv manbalari hamda tarixiy adabiyotlarni ilmiy o'rganish va tahlil qilish quyidagi natijalarga olib keldi:

-Turkiston boshqaruv Muvaqqat qo'mitasi tuzilgan bo'lsa-da, o'lkada ijtimoiy-siyosiy, harbiy-iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy jarayonlarni barqarorlashtirish, o'zaro kelishmovchiliklarga barham berish, boshqaruv va ijro tizimida normativhuquqiy hujjatlarni tizimli yuritish bir muncha qarama-qarshiliklarni, ziddiyatli holatlarni vujudga keltirdi.

-Turkiston boshqaruv tizimida tez-tez o'zgarishlar, ziddiyatli holatlar, mahalliy shart-sharoit, musulmonchilik

an'analarini to'liq hisobga olmagan, ishlab chiqilgan normativ-huquqiy hujjatlar bolsheviklar olib borgan siyosatning izchil, tahlillarga asoslanmaganidan dalolat beradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytish mumkinki, sovet hokimiyati dastlabki yillarida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar o'zining ziddiyatli xususiyatlari bilan ajralib turadi. Markazda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar hamma vaqt ham Turkiston shart-sharoitiga, o'lkani aholisi manfaatlariga to'g'ri kelmagan. Shunday bo'lsa-da, Turkiston boshqaruv tizimidagilar, ayniqsa Markaz emissarlari, bu normativ-huquqiy hujjatlarni ijro uchun qabul qilib, o'lkani shart-sharoiti, aholi mentalitetiga mos kelish-kelmasligi bilan hisoblashmaganlar.

ADABIYOTLAR

1. Sh.Mirziyoyev. 2024-yil 19-yanvardagi "Ijtimoiy-gumanitar fanlar rivoji zamondan ortda qolmoqda" mavzusida o'tkazilgan nutqi.
2. Abdullayev Z.G'.. Turkiston boshqaruv tizimi va aholi hayotida normativ-huquqiy hujjatlarning tutgan o'rnini (1917-1924-yillar). Dissertatsiya avtoreferati. 2024-yil.
3. Туркестан в начале XX века: к истории истоков национальной независимости. Ташкент: "Шарк", 2000.
4. O'zbekiston Milliy arxivi, I-1044 fond, 1-ro'yxat.
5. O'zbekiston Milliy arxivi, R-36 fond, 1-ro'yxat.
6. Farg'ona viloyat davlat arxivi, 121-fond, 1-ro'yxat.